
Nederlands Tijdschrift voor Kerk en Recht, Bijdrage, 2(2008),59-77

De (rooms -katholieke) pastoraal werker als medewerker in het pastoraat: een overzicht vanuit canoniekrechtelijk perspectief

A.P.H. Meijers

1. Inleiding

Tot aan de vooravond van het Tweede Vaticaans Concilie is de rooms-katholieke kerk als een priesterkerk te typeren. In het pastoraat zijn naast de bisschoppen alleen priesters werkzaam. Op grond van de sacramentele wijding worden zij als gewijde bedienaren aangesteld. Tot de sacramentele wijding worden alleen gedoopte celibataire mannen toegelaten. Naast de bisschop en de priester bestaan weliswaar nog andere kerkelijke bedieningen, maar deze leiden een obsoleet bestaan. Zo worden de kerkelijke wijdingen tot ostiarius, lector, excorist, acoliet en subdiaken en de sacramentele wijding tot diaken weliswaar nog wel toegediend, maar ze worden niet als zelfstandige bedieningen vervuld. De kerkelijke wijdingen en de diakenwijding fungeren alleen als doorgang tot de priesterlijke wijding en maken deel uit van de zgn. *cursus clericalis* oftewel de klerikale carrière.

Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) brengt hierin verandering. Zo besluit het concilie het diakenambt wederom als een zelfstandige gewijde bediening in te voeren en wordt dit gewijde ambt ook voor gedoopte gehuwde mannen opengesteld¹. Aldus omvat het ambt van de rooms-katholieke kerk de gewijde bedieningen van het episcopaat (de bisschop), het presbyteraat (de priester) en het diaconaat (de diaken).

Maar daarnaast hecht het concilie ook waarde aan het apostolaat van de lekenangelovigen. Als sacramenteel gedoopte personen delen de leken als christengelovigen in de zending van de kerk. Door allerlei vormen van lekenapostolaat geven zij gestalte aan het kerkelijk leven en werken zij mee aan de opbouw van de kerk. In deze context brengt het concilie de christengelovigen ter sprake, die in het pastoraat werkzaam zijn. Er wordt herinnerd aan de christengelovige mannen en vrouwen, die de apostel Paulus bij zijn evangelisch werk behulpzaam waren. Derhalve kunnen ook nu lekenangelovigen worden aangesteld om op verschillende wijzen meer onmiddellijk met de gewijde bedienaren mee te werken in het pastoraat. Deze lekenangelovigen worden dan door het kerkelijk gezag in bepaalde pastorale functies benoemd². Deze lekenangelovigen vervullen dan bepaalde

---

¹ Dogmatische constitutie over de kerk *Lumen Gentium*, n. 29, *COD*, 874, 12-33.

² Dogmatische Constitutie over de kerk *Lumen gentium*, n. 33c, *COD*, 876, 36-42.

kerkelijke en pastorale taken, die nauw met de gewijde bediening verbonden zijn, zoals in het godsdienstonderwijs, in bepaalde liturgische functies en in de zielzorg³.

Dit leidt ertoe, dat na afloop van het concilie op tal van plaatsen binnen de rooms-katholieke kerk leken gelovigen, die daartoe theologisch en pastoraal gevormd zijn onder verschillende functiebenamingen in het pastoraat worden aangesteld⁴. Dit gebeurt mede naar het voorbeeld van de leken gelovigen, die als catechisten in missiegebieden werkzaam zijn, en waarover het concilie zich heeft uitgesproken⁵.

Zo worden in de Nederlandse Kerkprovincie aan het einde van de 70er jaren van de vorige eeuw de eerste mannelijke pastoraal werkers benoemen. Midden jaren 80 volgt de benoeming van de eerste vrouwelijke pastoraal werkers. Dit heeft tot gevolg, dat naast celibataire mannen nu ook gehuwde mannen en ook vrouwen in het pastoraat werkzaam zijn.

De ontwikkeling van de pastoraal werker tot een zelfstandige pastorale functie verloopt echter niet zonder slag of stoot. Er bestaat onzekerheid over de taken en bevoegdheden, zoals de bevoegdheid om te dopen, te preken en bij kerkelijke huwelijken te assisteren. Deze onduidelijkheid wordt nog eens versterkt, doordat in deze periode het uit 1917 stammende kerkelijk wetboek wordt herzien. Voor de pastoraal werker ontbreekt het kerkjuridische kader. Een ander punt is, dat de pastoraal werkers zich in het pastorale werk aan de priesters moeten spiegelen. Omdat tot dan toe alleen priesters in het pastoraat werkzaam zijn, zijn zij ook het enige referentiepunt. Dit kan ertoe leiden, dat de pastoraal werkers zich met de priesterlijke bediening identificeren en zich als het ware tot een gewijde bediening ontwikkelen, waardoor het onderscheid tussen priesters en pastoraal werkers dreigt te vervagen. Dit wordt nog eens versterkt door het teruglopend aantal priesterwijdingen en het ontstaan van het priestertekort. Om dan toch zo goed mogelijk in de pastorale zorg te kunnen voorzien, kunnen de pastoraal werkers dan pastorale taken worden toevertrouwd, die eigenlijk alleen priesters vervullen. Op deze wijze komen de pastoraal werkers meer en meer op de plaats van de priester oftewel van het gewijde ambt te staan, hetgeen de ontwikkeling van de pastoraal werker als een zelfstandige pastorale functie in de weg staat.

---

³ Decreet over het apostolaat van de leken *Apostolicam actuositatem*, n. 24f, COD, 996, 29-34.

⁴ Zie voor een weliswaar wat gedateerd maar wereldwijd overzicht: "Niet-gewijde pastorale bedieningen in enkele lokale kerken, een *case-study* over leken als pastorale beroepskrachten", Interdiocesaan Pastoraal Beraad, Vlaanderen, in: *Kerkelijke Documentatie 121*, 18(1990), 67-105.

⁵ Decreet over de missieactiviteit van de kerk *Ad gentes*, n. 17, COD, 1026, 14-41.

Verscheidene kerkelijke documenten op universeel, kerkprovinciaal en diocesaan niveau spreken zich impliciet en/of expliciet over de pastoraal werker uit. Deze bijdrage steunt op deze documenten.

In 1972 verschijnt het *Motu proprio Ministeria quaedam* van paus Paulus VI. In dit document worden het lectoraat en het acolytaat als aparte lekenbedieningen ingesteld. Het document voorziet ook in de mogelijkheid, dat bisschoppenconferenties voor hun regio nieuwe bedieningen bij de Apostolische Stoel aanvragen⁶. De vraag is dan, of voor Nederland de pastoraal werker als een nieuwe bediening kan worden erkend.

In 1980 vindt te Rome de Bijzondere Synode van de Bisschoppen van Nederland plaats. Naast waardering voor het werk van de pastoraal werker, waarschuwen de besluiten voor het ontstaan van een parallelle clerus als mogelijk alternatief voor het gewijde priesterschap en het diaconaat⁷.

In 1983 treedt het vernieuwde kerkelijk wetboek in werking. Tot teleurstelling van menigeen wordt in het wetboek de pastoraal werker als zodanig niet genoemd. Maar dit kerkelijk wetboek kent wel een aantal bepalingen, die voor de pastoraal werker relevant zijn, en formuleert aldus een algemeen wettelijk kader van deze functie⁸.

In 1988 verschijnt naar aanleiding van een bisschoppensynode de Postsynodale Apostolische Exhortatie *Christifideles laici* van paus Johannes Paulus II. Naast het lekenapostolaat thematiseert dit document ook de positie van lekenengeloven in het pastoraat. De exhortatie dringt op de naleving van het kerkelijk recht aan, vooral in die situaties, waarin lekenengeloven vanwege het aanhoudend priestertekort bepaalde met het priesterschap samenhangende pastorale taken vervullen. Verder wijst dit document erop, dat de eigenheid van het gewijde ambt en de eigen positie van de lekenengelovige met een pastorale functie (zoals de pastoraal werker) duidelijk van elkaar onderscheiden moeten worden, om een vervaging tussen beide te vermijden⁹.

Mede naar aanleiding van de exhortatie schrijven de bisschoppen van Breda, Groningen, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Rotterdam en Utrecht

---

⁶ *Motu propria* "Ministeria quaedam", *Archief van de Kerken*, 27(1972), 951-955.

⁷ Besluiten van de Bijzondere Synode, nn. 33-37, in: *Bijzondere Synode van de Bisschoppen van Nederland, Rome, 14-31 januari 1980, Documenten*, Utrecht: secretariaat R.-K Kerkprovincie, 1980, 40-42.

⁸ Vid. cc. 228, § 1; 230, 231, CIC\1983.

⁹ Postsynodale Apostolische Exhortatie "Christifideles Laici", n. 23, *Kerkelijke Documentatie 121*, 17(1989), 191-194.

brieven aan de pastoraal werkers, waarin hun taken en bevoegdheden worden gepreciseerd¹⁰.

In 1989 verschijnt van de Congregatie van de Eredienst van de Apostolische Stoel het Directorium voor de vieringen op zondag bij afwezigheid van een priester. Dit directorium regelt de woord- en communievieringen, die in parochies worden gehouden, waar geen priester is om in de eucharistieviering voor te gaan. Aangezien de pastoraal werkers doorgaans deze vieringen leiden, is dit document voor hen van belang¹¹.

In 1992 publiceren de Nederlandse Bisschoppen het herderlijk schrijven *In Christus' naam* over woord, sacrament, ambt en wijding, waarin zij de eigen plaats van de gewijde bedienaren en met name van de priesters uiteenzetten. In dit herderlijk schrijven wordt ook aan de positie van de pastoraal werkers aandacht besteed¹².

In 1997 verschijnt van een aantal Congregaties van de Apostolische Stoel de Instructie over de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters. In deze instructie wordt geconstateerd, dat in bepaalde delen van de katholieke kerk door leken gelovigen pastorale taken worden vervuld, waardoor de eigenheid van het priesterschap dreigt te vervagen. De instructie dringt op de naleving van het kerkelijk recht aan. In een dertiental paragrafen worden de terreinen beschreven, waarop leken gelovigen op beperkte wijze en met in achtneming van het kerkelijk recht bepaalde met het priesterschap samenhangende pastorale taken kunnen worden toevertrouwd¹³.

In 1999 publiceert de Nederlandse Bisschoppenconferentie de Beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*. Het doel van deze beleidsnota is tweeledig. Enerzijds voorziet de beleidsnota in een doorwerking van de hierboven genoemde instructie voor de situatie binnen de Nederlandse Kerkprovincie; anderzijds geven de bisschoppen hun visie op de pastoraal

---

¹⁰ Brief van de bisschoppen van Groningen, Utrecht, Haarlem, Rotterdam en Breda aan de pastoraal werk(st)ers in hun bisdom van 19 juni 1989; Brief van de bisschop van 's-Hertogenbosch aan de pastorale werk(st)ers van zijn bisdom van 28 juni 1989; Brief van de bisschop van Haarlem aan de pastoraal werk(st)ers en de pastoraal assistenten in zijn bisdom van oktober 1989, *Kerkelijk Documentatie 121*, 18(1990), 153-170.

¹¹ Directorium voor vieringen op zondag bij afwezigheid, *Kerkelijke Documentatie 121*, 17(1989), 375-385.

¹² *In Christus' naam*, Herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding, Utrecht, 1992, 30-34.

¹³ Instructie over de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 267-282.

werker en die is positief: *De functie van pastoraal werk(st)er doet de Kerk goed en is van blijvende waarde voor de kerkelijke gemeenschap.*¹⁴

In 2004, tenslotte, verschijnt van de Congregatie van de goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten van de Apostolische Stoel de Instructie *Redemptionis sacramentum*. Deze instructie over de viering van de eucharistie gaat onder meer nader in op de preekbevoegdheid van leken gelovigen tijdens eucharistievieringen en op de zondagse vieringen bij afwezigheid van een priester, en is daarmee voor de pastoraal werker van belang¹⁵.

Samengevat komt het erop neer, dat de inzet van pastoraal werkers in de pastorale zorg wordt gewaardeerd, maar er wordt tevens op gewezen, dat dit er niet te mag leiden, dat daardoor de eigenheid van het gewijde ambt binnen de kerk vervaagt. De pastoraal werker bevindt zich in dit spanningsveld.

In deze bijdrage wordt vanuit kerkrechtelijk perspectief op enkele facetten van de functie van pastoraal werker nader ingegaan¹⁶.

2. De typologie van de pastoraal werker

In 1984 wordt voor de bisdommen, waarin pastoraal werkers werkzaam zijn, een uniforme rechtspositieregeling vastgesteld. Deze regeling geeft een typologie van de pastoraal werker, die ook in andere kerkelijke regelingen en documenten wordt gebruikt. Deze typologie is in 2003 naar aanleiding van de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* aangepast¹⁷. De vernieuwde typologie luidt¹⁸:

Pastoraal Werker is iedere man of vrouw,

¹⁴ Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie* 121, 27(1999), 339-373, citaat 356.

¹⁵ Instructie "Redemptionis Sacramentum", nn. 64-66, 162-167, *Kerkelijke Documentatie* 121, 32(2004), 88-89, 105-107.

¹⁶ Daarmee bouwt deze bijdrage voort op twee publicaties: Ton Meijers, "Pastoraal werk(st)er: wel een kerkelijk ambt maar geen kerkelijke bediening?, Een canoniekrechtelijke reflectie", in: *Gedoopt, gevormd, gezonden, Status en statuut van de pastoraal werk(st)er*, A.H.C. van Eijk, A.P.H. Meijers (ed.), Zoetermeer: Meinema, 2001, 149-166; id., "Pastoraal werk(st)ers in de kerk: blijft het tobben?", *Tijdschrift voor Theologie*, 44(2004), 274-286.

¹⁷ De oude typologie luidt: *Pastoraal werker: Iedere man of vrouw, die als pastoraal werker is erkend door een bisschop van de R.K. Kerkprovincie van Nederland, omdat hij of zij voldoet aan voorwaarden, die zijn vastgesteld door de Bisschoppenconferentie en/of de bisschop en die daarom als zodanig bevoegd een functie vervult in het pastoraat op basis van een arbeidsovereenkomst en krachtens de pastorale opdracht van de lokale bisschop.* Zie: art. 1, lid 3, Rechtspositie van pastorale werkers, 1984.

¹⁸ Art. 1, sub c, Rechtspositiereglement voor pastoraal werkers, 2007.

- (1) die een kerkelijk erkende pastoraal-theologische opleiding heeft voltooid op academisch niveau of HBO-niveau of op een andere wijze over de vereiste opleiding beschikt van gelijkwaardig niveau ter beoordeling van de bisschop en zonodig een toeleidingstraject heeft doorlopen tot een pastorale functie binnen het betreffende bisdom;
- (2) én aan wie de diocesane bisschop de kerkelijke zending heeft toevertrouwd om deel te nemen aan de uitvoering van de pastorale opdracht van de kerk in een pastorale functie;
- (3) én die op basis daarvan een arbeidsovereenkomst heeft gesloten met een publieke kerkelijke rechtspersoon (cnf. canon 116 CIC).

De typologie omvat drie niveaus.

Ten eerste het niveau van de vorming. De theologisch-pastorale vorming is op academisch of op HBO-niveau en onderscheidt zich qua niveau niet van de priesteropleidingen. Maar er is ook ruimte om mensen met een andere gelijkwaardige opleiding en vorming voor een benoeming als pastoraal werker te aanvaarden. In het toeleidingstraject, dat doorgaans drie jaar duurt en dat tijdens de theologiestudie wordt doorlopen, kunnen de studenten kennis maken met het bisdom, waarvoor zij willen gaan werken.

Ten tweede het niveau van de kerkelijke zending. Op basis van de bisschoppelijke zending worden pastoraal werkers in het pastoraat aangesteld. Deze zending is voor de functie van pastoraal werker bepalend. In de bisschoppelijke zending wordt de functie nader gepreciseerd. Pastoraal werkers zijn doorgaans in een parochie, in meerdere parochies of in een parochieverband werkzaam. Waar ze bestaan, maken pastoraal werkers naast priesters, diakens en soms ook gekwalificeerde vrijwilligers deel uit van pastorale teams. Het is ook mogelijk, dat een pastoraal werker in een zorginstelling, een justitiële inrichting of bij het leger werkzaam is. De functie wordt dan door het eigen werkverband nader ingekleurd.

Ten derde het niveau van de arbeidsovereenkomst. De arbeidsovereenkomst wordt doorgaans met een parochie gesloten. Maar de arbeidsovereenkomst kan ook met een dekenaat of een interparochiële vereniging worden aangegaan. In enkele bisdommen worden plannen ontwikkeld om de pastoraal werkers op diocesaan niveau in een aparte kerkelijke publieke rechtspersoon onder te brengen.

De kern van de typologie is de bisschoppelijke zending op grond waarvan iemand pastoraal werker wordt. De functie duurt voor zolang de bisschoppelijke zending bestaat. Na intrekking van de zending is iemand dan geen pastoraal werker meer. Daarmee onderscheidt de pastoraal werker zich van de gewijde bedienaren, die op grond van het ontvangen wijdingssacrament gewijde bedienaren zijn en blijven.

3. Taak en bevoegdheden van de pastoraal werker

De pastoraal werker is een nieuwe functie binnen de Nederlandse Kerkprovincie. Wat zijn hun taken en bevoegdheden? Eigenlijk pas na het verschijnen van het herziene kerkelijk wetboek wordt het mogelijk een taakomschrijving te formuleren. In 1990 publiceren de bisschoppen van Breda, Groningen, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Rotterdam, Utrecht enkele brieven, waarin een taakomschrijving wordt gegeven.

Er worden drie taakvelden onderscheiden. Ten eerste dat van het algemene pastoraat van de catechese, de begeleiding van christengelovigen en het kerkelijk opbouw- en welzijnswerk. Ten tweede de pastorale taken, waarbij pastoraal werkers nauwer met het gewijde ambt verbonden zijn, zoals bij de voorbereiding op het ontvangen van de sacramenten, de voorbereiding op liturgische vieringen en het begeleiden van christengelovigen in kritieke situaties. Tenslotte de bijzondere pastorale taken, die de pastoraal werkers vanwege het aanhoudend priestertekort op basis van een bijzondere aanstelling kunnen worden toevertrouwd, zoals in de bediening van het woord, het leiden van liturgische gebeden, de bediening van het doopsel, het uitreiken van de communie en de assistentie bij kerkelijke huwelijken¹⁹. Wat betreft het derde taakveld van de pastoraal werkers zijn de bisschoppen terughoudend²⁰.

In 1992 verschijnt het herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding *In Christus' naam*. Aanleiding van dit schrijven is onder meer het feit, dat er vragen zijn gerezen omtrent de bevoegdheid van pastoraal werkers inzake de bediening van Woord en Sacrament (meer concreet inzake de eucharistische preek, het doopsel en de kerkelijke huwelijksassistentie). In dit herderlijk schrijven staat het gewijde ambt als bediening van Woord en Sacrament, dat tot de voorgegeven grondstructuur van de rooms-katholieke kerk behoort, centraal. Het herderlijk schrijven wijst ook op een aantal uitdagingen voor de rooms-katholieke kerk van deze tijd. Deze liggen vooral op het gebied van de missionaire kerk, waarbij op het belang van de verkondiging van het evangelie, de catechese, de spiritualiteit en de diaconie wordt gewezen. Van belang is ook de voorbereiding op en doorwerking van de sacramenten in de vorm van catechese, gebedspraktijk, Schriftstudie, spirituele vorming en diaconale

¹⁹ Cnf. cc. 230, § 3; 766; 861, § 2; 910, § 2; 1112, CIC\1983.

²⁰ Brief van de bisschoppen van Groningen, Utrecht, Haarlem, Rotterdam en Breda aan de pastoraal werk(st)ers in hun bisdom, *Kerkelijke Documentatie 121*, 18(1990), 156-157. Brief van de bisschop van 's-Hertogenbosch aan de pastorale werk(st)ers in zijn bisdom, *Kerkelijke Documentatie 121*, 18(1990), 161-163. Brief van de bisschop van Haarlem aan de pastoraal werk(st)ers en de pastoraal assistenten in zijn bisdom, *Kerkelijke Documentatie 121*, 18(1990), 168-170.

toerusting. Daarbij wordt op het houden van Woord- en gebedsvieringen gewezen²¹.

Alhoewel dit niet expliciet wordt gesteld, maakt het herderlijk schrijven duidelijk, dat het voorgangerschap in de bediening van Woord en Sacrament, dat eigen is aan het gewijde ambt is, niet tot de taak en bevoegdheden van de pastoraal werkers behoort. Hun taak en bevoegdheden liggen op het terrein van de missionaire kerk en van de voorbereiding op en de doorwerking van de sacramenten, waarbij op het belang van Woord- en gebedsvieringen wordt gewezen.

De beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* van 1999 onderscheidt bevoegdheden met een complementair en een suppletoir karakter. Beide bereiken dienen zorgvuldig van elkaar onderscheiden te worden. De complementaire bevoegdheden zijn de pastorale taken die pastoraal werkers *normaal* uitoefenen. De suppletoire taken betreft bepaalde pastorale taken, die pastoraal werkers in situaties van aanhoudend priestertekort kunnen worden toevertrouwd. Het gaat hier om bevoegdheden die pastoraal werkers *bij uitzondering* vervullen.

De complementaire taken bevinden zich op het terrein van de toeleiding tot de viering van Woord en Sacrament en van de opbouw van de geloofsgemeenschap: *De eigen taken van de pastoraal werk(st)er doen zich vooral voor op het terrein van het pastoraat en de catechese. Kenmerkend voor hun taak is een toeleidend karakter ten opzichte van het hart van het kerkelijk leven: de viering van Woord en sacrament, vooral van de eucharistie, in de samenkomst van een concrete geloofsgemeenschap onder de leiding van de priester. Concreet richten zij zich in hun pastoraal werk op begeleiding van de gelovigen, op opbouw van de gemeenschap, op catechetisch en diaconale vorming en toerusting. (...) Hun functie doet denken aan die van de didaskalos in de oude kerk.*²² De taakvervulling heeft een complementair karakter, omdat naast de celibataire priesters door de inzet van pastoraal werkers nu ook vrouwen en gehuwde mannen in het pastoraat en in pastorale teams werkzaam zijn, hetgeen als een verrijking van het kerkelijk leven wordt ervaren²³. Het complementair karakter heeft daarmee vooral de persoon (man, vrouw, gehuwd, ongehuwd) op het oog.

De suppletoire bevoegdheden betreffen bepaalde pastorale taken, die pastoraal werkers bij aanhoudend priestertekort kunnen worden

---

²¹ *In Christus' naam*, Herderlijk schrijven over woord, sacrament, ambt en wijding, van de Bisschoppen van Nederland van 25 maart 1992, Utrecht, 1992, 5-6, 27, 30-31, 33-34.

²² Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), 348-349.

²³ Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), 356.

toevertrouwd. Meer precies gaat het om pastorale taken, die gewoonlijk door priesters worden vervuld, maar waarvan de uitoefening ervan geen priesterlijke wijding veronderstelt. Deze taken kunnen dan op grond van een bijzondere toewijzing van de kant van de bisschop door pastoraal werkers worden waargenomen²⁴. Om welke taken het kan gaan, is hierboven reeds genoemd. Het suppletoire karakter heeft bepaalde pastorale taken op het oog, die de pastoraal werker waarneemt (en daarmee suppleert).

De inzet van pastoraal werkers wordt als een welkome aanvulling in de voorziening van de pastorale zorg ervaren. Daarmee heeft het nut en de waarde van de pastoraal werker zich bewezen. Maar er is ook een zorg. Deze zorg komt met name in documenten op universeel kerkelijk niveau tot uitdrukking, zoals in de postsynodale exhortatie *Christifideles laici* van 1988 en in de Instructie van een aantal Dicasteriën van 1997. Deze zorg betreft de veiligstelling van de eigen positie van de gewijde bedienaren als voorgangers in de bediening van Woord, Sacrament en kerkelijke leiding. Een (te ruime) inzet van lekenangelovigen in het pastoraat kan ertoe leiden, dat de eigenheid van het gewijde ambt vervaagt en dat daarmee het onderscheid tussen het gemeenschappelijk priesterschap van alle gedoopten en het ministeriële priesterschap van de gewijde bedienaren vervaagt²⁵. Kort geformuleerd: de pastoraal werker is geen priester. Dit gevaar dreigt vooral in situaties, waarin pastoraal werkers vanwege het aanhoudend priestertekort bepaalde met het priesterschap verbonden pastorale taken waarnemen.

De veiligstelling van de eigenheid van het gewijde ambt kan aan de hand van de preekbevoegdheid tijdens de eucharistieviering en het leiden van woord- en communievieringen worden verduidelijkt.

4. De eucharistische preekbevoegdheid

Het wetboek van 1917 verbiedt lekenangelovigen om in kerkgebouwen te preken²⁶. Het huidige kerkelijke wetboek van 1983 voorziet in een beperkte mogelijkheid, om lekenangelovigen, wanneer dat noodzakelijk of nuttig is, in kerkgebouwen of kapellen toe te laten om te preken²⁷. De vraag is dan, of deze mogelijkheid om te preken ook voor pastoraal werkers ruimte laat om in de (met name zondagse) eucharistieviering te preken.

²⁴ Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie* 121, 27(1999), 349.

²⁵ Postsynodale Apostolische Exhortatie "Christifideles laici", *Kerkelijke Documentatie*, 17(1989), 192-193.

²⁶ Can. 1342, § 2, *CIC\1917*.

²⁷ Cann. 759, 766, *CIC\1983*.

De preek is de verbale onderrichting van het katholieke geloof en de christelijke zeden. Als onderdeel van de liturgie wordt de preek een homilie genoemd. In de homilie wordt aan de hand van de liturgische lezingen gepreekt. De eucharistische homilie neemt binnen de homiletische prediking een bijzondere plaats in. Deze is aan de bisschop, priester en diaken voorbehouden en kan alleen om een ernstige reden worden weggelaten²⁸.

In de periode na het Tweede Vaticaans Concilie heeft zich op meerdere plaatsen de praktijk ontwikkeld, dat leken gelovigen (en ook pastoraal werkers) op zondag tijdens de eucharistieviering preken. Met het oog hierop zijn ook regelingen vastgesteld. In de periode na het verschijnen van het kerkelijk wetboek speelt de vraag, hoe strikt dit voorbehoud van de eucharistische prediking aan bisschoppen, priesters en diakens geïnterpreteerd is en of er geen mogelijkheden zijn, dat theologisch en pastoraal gevormde leken gelovigen op zondag de eucharistische prediking kunnen verzorgen. Deze leken prediking wordt dan geen homilie maar een overweging genoemd²⁹.

In documenten op universeel kerkelijk niveau echter wordt de bepaling strikt geïnterpreteerd en op de handhaving ervan aangedrongen. Zo zijn bestaande regelingen op lokaal kerkelijk niveau, die het (beperkt) mogelijk maken dat leken gelovigen tijdens de eucharistie kunnen preken, van hogerhand herroepen en afgeschaft³⁰. Daarmee wordt door bestaande regelingen een streep gezet. Wat het voorbehoud van de eucharistische prediking betreft, kunnen de diocesane bisschoppen geen dispensatie verlenen³¹. Daarmee blijft de regeling gehandhaafd en kan deze niet met het oog op de plaatselijke omstandigheden worden gemilderd. Tenslotte worden ook met het voorbehoud strijdige gewoontes niet erkend en zijn deze niet toegestaan³².

Het is leken gelovigen echter wel toegestaan om een korte uitleg te geven over de viering, zodat de gelovige gemeenschap de liturgische viering

---

²⁸ Can. 767, *CIC* 1983.

²⁹ Zie: Mussinghoff/Kahler, canon 767, n. 3, in: *Münsterischer Kommentar zum CIC*. Zie hierover: R.G.W. Huijsmans, *Het recht van de leek in de rooms-katholieke kerk van Nederland*, Hilversum: Gooi & Sticht, 1986, 151-153.

³⁰ Instructie over de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, Artikel 3, par. 1, slot, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 275, 282.

³¹ Instructie over de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, Artikel 3, par. 1, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 275. Er wordt hier verwezen naar een uitspraak van de Codex-interpretatiecommissie van 26 mei 1987 (AAS, 79(1987), 1249). Zie hierover: Mussinghoff/Kahler, canon 767, n. 3, in: *Münsterischer Kommentar zum CIC*.

³² Instructie "Redemptionis Sacramentum", *Kerkelijke Documentatie 121*, 32(2004), 88-89.

beter kan verstaan. Ook het geven van een getuigenis is mogelijk, die bij uitzondering en bij bepaalde gelegenheden door leken gelovigen kan worden gegeven. Maar noch de korte uitleg noch het getuigenis vervangen de eucharistische homilie, die door een bisschop, priester of diaken moet worden gehouden³³.

Ook de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* dringt op de handhaving van de regeling aan. Er wordt echter in een uitzondering voorzien. In het geval dat een gewijde bedienaar (om een ernstige reden) niet in staat is om de eucharistische homilie te houden, is het passend, dat een leken gelovige met een bisschoppelijke zending de verkondiging verzorgt. Daarbij dient wel duidelijk te zijn, dat deze verkondiging geen eucharistische homilie is³⁴.

De reden van het principiële voorbehoud is de eenheid van de eucharistieviering, waarin de gewijde bedienaar in de bediening van Woord en Sacrament voorgaat. In de eucharistie zijn onderricht en heiliging nauw met elkaar verbonden³⁵. Wanneer een pastoraal werker de eucharistische prediking verzorgt, komt de pastoraal werker als het ware op de plaats van de gewijde bedienaar te staan en vervaagt daarmee de eigen positie van het gewijde ambt als voorganger in de bediening van Woord en Sacrament.

5. De woord- en communievieringen

Door het aanhoudend priestertekort, is het vaak niet mogelijk, om in iedere parochie op zondag en bij andere gelegenheden, zoals bij avondwakes, uitvaarten en jubilea, de eucharistie te vieren. Een oplossing is dan de woord- en communieviering. De woord- en communieviering is een woorddienst met uitreiking van de communie onder leiding van een diaken of een leken gelovige. Deze viering steunt op bepalingen van het kerkelijk wetboek. Enerzijds de bepaling, waarin de christengelovigen de deelname aan een parochiële woordliturgie wordt aanbevolen, wanneer zij wegens het ontbreken van gewijde bedienaren niet in staat zijn om aan een eucharistieviering deel te nemen. Anderzijds de bepalingen, die bij gebrek aan gewijde bedienaren de buitengewone bediening van de communie regelen³⁶. De woord- en communieviering, die door een pastoraal werker

³³ Instructie over de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, Artikel 3, par. 2, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 275.

³⁴ Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), 359. Cnf. can. 767, § 2, *CIC\1983*.

³⁵ Instructie over de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, Artikel 3, par. 1, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 275; Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), 359.

³⁶ Cann. 1248, § 2, 910, § 2, 230, § 3, *CIC\1983*.

wordt geleid, lijkt in deze situatie een geschikte viering, die als het ware in de plaats van de eucharistie wordt gevierd.

Reeds in 1988 heeft de Congregatie van de Eredienst het Directorium voor vieringen op zondag bij afwezigheid van een priester gepubliceerd. Dit directorium omvat een aantal regels voor de woord- en communievieringen. Het uitgangspunt is, dat christengelovigen, wanneer ze in de eigen parochie de zondagse eucharistie niet kunnen vieren, in een nabijgelegen parochie of kerkgebouw aan de eucharistieviering deelnemen. De overige christengelovigen kunnen aan een woord- en communieviering deelnemen. Wanneer op een zondag, dat wil zeggen tussen zaterdagavond en zondagavond, in een kerkgebouw de eucharistie is gevierd, mag daarnaast geen woord- en communieviering meer plaatsvinden. Op een zondag mag voorts slechts één woord- en communieviering plaatsvinden. Waar het mogelijk is, dient een diaken in een woord- en communieviering voor te gaan. Indien ook een diaken ontbreekt, dient de zorg voor deze vieringen aan lekenengelovigen, op de eerste plaats acolieten en lectoren³⁷, te worden toevertrouwd. In de viering dient duidelijk te zijn, dat de lekenengelovige die de viering leidt geen gewijde bedienaar is en zich als iemand onder gelijken gedraagt. Zo behoort de lekenengelovige bij zegeningen de formule “de Heer zegene ons” te gebruiken in plaats van de formule “Zegene u”, die aan de gewijde bedienaren is voorbehouden. Om duidelijk te maken, dat de priester ontbreekt, blijft de priesterzetel gedurende de viering onbezet. Wenselijk is om een zetel, die buiten het priesterkoor staat, te gebruiken. Bij voorkeur leest de lekenengelovige, die de viering leidt, een door de priester geschreven homilie voor. Maar er is ook ruimte dat een lekenengelovige een uitleg van de lezingen verzorgt of voor een gewijde stilte na de lezingen. De verschillende taken gedurende de viering dienen op passende wijze te worden verdeeld³⁸.

Wat woord- en communievieringen betreft, dringt de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* op bezonnen terughoudendheid aan. Voor het aantal zondagse vieringen wordt naar de hierboven vermelde regeling van het directorium verwezen. Maar ook voor andere niet-zondagse vieringen, zoals bij gelegenheid van een avondwake, een uitvaart of bij jubileumvieringen, is - als een gewijde bedienaar ontbreekt - niet de woord- en communieviering, maar een woorddienst of een woord- en gebedsdienst de gewone liturgische vorm³⁹.

---

³⁷ Hiermee worden niet de misdienaars bedoeld, maar de lekenbedieningen als bedoeld in can. 230, § 1, *CIC\1983*.

³⁸ Directorium voor vieringen op zondag bij afwezigheid van een priester, nn. 18, 21, 24, 29-30, 39-40, 43, *Kerkelijke Documentatie 121*, 17(1989), 379-383.

³⁹ Beleidsnota “Meewerken in het pastoraat”, *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), p. 361-362.

In de Instructie *Redemptionis Sacramentum* van 2004 wordt op terughoudendheid inzake de woord- en communievieringen aangedrongen. De vraag wordt voorgelegd, of het wel altijd nodig is om een woord- en communieviering te houden en of een andere viering niet kan volstaan. Terughoudendheid wordt gevraagd, wat het houden van vieringen betreft in kerkgebouwen, waar op de voorafgaande zondag de eucharistie is gevierd of waar op de komende zondag de eucharistie zal worden gevierd. In geval een lekenengelovige de woord- en communieviering leidt, wordt de voorkeur uitgesproken, dat gedurende deze viering de verschillende taken door meerdere lekenengelovigen worden vervuld. De leidinggevende lekenengelovige mag voorts niet als voorganger of als voorzitter worden aangemerkt⁴⁰.

Door het aantal woord- en communievieringen te beperken wordt voorkomen, dat deze vieringen als een alternatief worden beschouwd voor de eucharistieviering, die de eigenlijke zondagse viering is, en dat de woord- en communievieringen daarmee worden verward. De lekenengelovige, die de woord- en communieviering leidt, is geen voorganger, zoals de gewijde bedienaren dat zijn. Verder is de viering zo vormgegeven, dat duidelijk is, dat de gewijde bedienaar afwezig is en ontbreekt. Voor de pastoraal werkers betekent dit, dat de woord- en communievieringen, die zij leiden, geen gewone vieringen maar buitengewone vieringen zijn. In deze vieringen staan zij niet op de plaats van de gewijde bedienaar, waarmee de eigenheid van het gewijde ambt wordt gewaarborgd.

6. De pastoraal werker is geen kerkelijke bediening

Bediening is hier de vertaling van het latijnse begrip *ministerium*. De pastoraal werker is, aldus de beleidsnota *Meewerken in het Pastoraat*, geen kerkelijk ministerium⁴¹. Daarmee wordt herhaald, hetgeen reeds in 1980 in de Besluiten van de Bijzondere Synode van Bisschoppen van Nederland over de pastoraal werker is uitgesproken: het gaat niet om een nieuw soort ministerie⁴². Wat betekent deze negatieve typering?

Het motu proprio *Ministeria quaedam* van 1972 voorziet in een herordening van de kerkelijke bedieningen. Het gaat hierbij om liturgische taken, die lekenengelovigen binnen de eucharistie vervullen⁴³.

⁴⁰ Instructie "Redemptionis Sacramentum", nn. 164-166, *Kerkelijke Documentatie 121*, 32(2004), 106-107.

⁴¹ Beleidsnota "Meewerken in het pastoraat", *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), 350.

⁴² Bijzondere Synode van Bisschoppen van Nederland, *Documenten: Besluiten*, n. 36c, Utrecht: SRKK, 1980, 41.

⁴³ Overeenkomstig de constitutie over de heilige liturgie *Sacrosanctum Concilium*, n. 28, *COD*, 826, 34-36.

Tot 1972 geldt, dat een (mannelijke) christengelovige door het ontvangen van de tonsuur (de kruinschering) in de klerikale stand wordt opgenomen. De klerikale stand omvat vervolgens de zgn. *cursus clericalis* oftewel de klerikale carrière. Deze omvat naast de kerkelijke wijdingen de sacramentele wijdingen. Ostiarius, lector, exorcist, acoliet en subdiaken zijn de kerkelijke wijdingen; diaken, priester en bisschop zijn de sacramentele wijdingen. De kerkelijke wijding en de diakenwijding worden weliswaar gedurende de seminarieopleiding ontvangen, maar ze worden niet als zelfstandige bedieningen vervuld. Het Tweede Vaticaans Concilie herstelt het diaconaat als zelfstandige bediening.

Het *motu proprio* ordent de kerkelijke wijdingen opnieuw. De kerkelijke wijdingen als zodanig worden afgeschaft. Alleen het lectoraat en acolytaat blijven bestaan en dienen zich als duurzame zelfstandige lekenbedieningen te ontwikkelen. Het lectoraat betreft de dienst van het woord; het acolytaat de dienst van het altaar. Lekengelovigen worden in een liturgische viering, waarin de bisschop voorgaat, tot lector of acoliet aangesteld. Beide bedieningen zijn en blijven aan mannelijke lekenengelovigen voorbehouden. Gehandhaafd wordt, dat kandidaten voor het diaconaat en het priesterschap, alvorens tot de sacramentele wijding te worden toegelaten, voor een passende tijd de bedieningen van het lectoraat en acolytaat behoren te vervullen. Ook wordt bepaald, dat alleen degenen die de sacramentele wijding hebben ontvangen tot de klerikale stand behoren: dit zijn de diaken, de priester en de bisschop⁴⁴. Het *motu proprio* regelt aldus de instelling van het lectoraat en acolytaat als zelfstandige lekenbedieningen met handhaving van de klerikale carrière, die van dan af aan het lectoraat, het acolytaat, het diaconaat, het presbyteraat en het episcopaat omvat.

Daarnaast voorziet het *motu proprio* in de mogelijkheid, dat bisschoppenconferenties voor hun territorium bij de Apostolische Stoel andere lokale bedieningen kunnen aanvragen⁴⁵. Hiervan hebben de Zwitserse en Nederlandse Bisschoppenconferenties gebruik gemaakt. Zo is in 1976 aan de Apostolische Stoel het verzoek voorgelegd om de pastoraal werker als lokale lekenbediening te erkennen. De verzoeken echter van de Nederlandse en Zwitserse bisschoppenconferenties zijn niet gehonoreerd. Een van de redenen is, dat de ontwikkeling van het diaconaat als een zelfstandige bediening door het instellen van lokale lekenbedieningen niet mag worden belemmerd. Verder zijn er ook andere theologische en pastorale redenen om niet tot de erkenning van lekenbedieningen op lokaal niveau over te gaan. Dit standpunt echter, staat de ontwikkeling van de

---

⁴⁴ *Motu proprio "Ministeria Quaedam",*   *Archief der Kerken,* 27(1972), 951-955.

⁴⁵ *Motu proprio "Ministeria Quaedam",*   *Archief der Kerken,* 27(1972), 952.

pastoraal werker als een pastorale functie niet in de weg. Er is niets op tegen om leken gelovigen voor kortere of langere tijd pastorale taken toe te vertrouwen⁴⁶.

In navolging van het motu proprio regelt het kerkelijk wetboek het lectoraat en het acolytaat als liturgische bedieningen, die aan mannelijke leken gelovigen zijn voorbehouden. Deze bedieningen dienen de kandidaten voor het diaconaat en het presbytraat een passende tijd te vervullen, alvorens tot de sacramentele wijding te kunnen worden toegelaten⁴⁷. De andere liturgische en pastorale functies, die zowel vrouwelijke als mannelijke leken gelovigen kunnen worden toevertrouwd, worden in het kerkelijk wetboek geen bedieningen genoemd⁴⁸.

Het niet-erkennen van de pastoraal werker als kerkelijke bediening maakt duidelijk, dat deze functie geen deel uitmaakt van de klerikale carrière en als functie los staat van de gewijde bedieningen⁴⁹. “*Ministerium* is in de oorspronkelijke zin slechts van toepassing op de voortzetting van het dienstwerk van Christus in het gewijde ambt.”, aldus de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat*⁵⁰. Bijgevolg is de pastoraal werker ook geen pastor⁵¹. Blijkbaar staat de pastoraal werker als functie, die leken gelovigen krachtens het doopsel, het vormsel en de bisschoppelijke zending vervullen, op zichzelf. Aldus herinnert de pastoraal werker aan en staat deze in continuïteit met de mannen en vrouwen, die de apostel Paulus bij de evangelisatie behulpzaam waren en die meer onmiddellijk met het gewijde ambt meewerken⁵². De pastoraal werker is aldus een gestalte van de verscheidenheid van pastorale taken en functies binnen de kerk, die ook het Nieuwe Testament die kent⁵³.

⁴⁶ R. Huysmans, o.c., 141-143; A. Loretan, *Laien im pastoralen Dienst. Ein Amt in der kirchlichen Gesetzgebung, Pastoralassistent/-assistentinnen*, Freiburg: Universitätsverlag, 1994, 146-147.

⁴⁷ Canones 230, § 1, 1035, *CIC\1983*.

⁴⁸ Zie canones 230, § 2, 784, 785, *CIC\1983*.

⁴⁹ Zie hierover: A.H.C. van Eijk, “Over de schutting kijken”, *VPW info.nl*, (2007), n. 3, 29-31.

⁵⁰ Beleidsnota “Meewerken in het pastoraat”, *Kerkelijke Documentatie 121*, 27(1999), 350. Cnf. Instructie over vragen betreffende de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, art. 1, § 2, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 273-274.

⁵¹ Postsynodale apostolische exhortatie “Christifideles laici”, n. 23, *Kerkelijke Documentatie 121*, 17(1989), 192; Instructie over vragen betreffende de medewerking van leken gelovigen aan het dienstwerk van de priesters, art. 1, § 3, *Kerkelijke Documentatie 121*, 25(1997), 274.

⁵² Dogmatische constitutie over de kerk *Lumen Gentium*, n. 33c, *COD*, 876, 36-40. Met verwijzing naar Fil. 4,3 en Rom. 16, 3.

⁵³ Zie: Rom. 12, 4-8; 1 Kor. 12, 28; Ef. 4, 7-13.

7. De pastoraal werker vervult wel een kerkelijk ambt

Kerkelijk ambt is hier de vertaling van het latijnse begrip *officium ecclesiasticum*. Met verwijzing naar canon 145 van het kerkelijk wetboek wordt in de beleidsnota *Meewerken in het pastoraat* de pastoraal werker getypeerd als kerkelijk ambt en wel ten volle⁵⁴.

In het kerkelijk en theologisch taalgebruik worden met het begrip *ambt* en *ambtsdrager* in de regel de bedienaren van Woord, Sacrament en kerkelijk bestuur oftewel de gewijde bedienaren bedoeld, dat wil zeggen de bisschop, de priester en de diaken. Maar de typering als kerkelijk ambt plaatst de pastoraal werker niet in relatie tot de gewijde bedienaren, maar beschouwt de functie als een kerkrechtelijk ambt. Er wordt immers nadrukkelijk op canon 145 van het kerkelijk wetboek gewezen, die het kerkelijk ambt typeert en waarmee het onderdeel van het kerkelijk wetboek over het kerkelijk ambt opent⁵⁵. Het gaat derhalve om een specifiek kerkjuridisch begrip.

Het kerkelijk ambt in kerkjuridische zin regelt een taak, die duurzaam vanwege de kerk en in naam van de kerk ten behoeve van de kerkelijke gemeenschap wordt vervuld. Het betreft de duurzame kerkelijke ordening (oftewel de canonieke rechtspositieregeling) van een taak. Het kerkelijk ambtsrecht regelt de instelling van een ambt, de met het ambt verbonden taken en bevoegdheden, de hoedanigheden en de kwaliteiten waaraan de in het ambt te benoemen ambtsdrager dient te voldoen, de wijze van benoeming van de ambtsdrager en de wijze waarop de ambtsdrager het kerkelijk ambt verliest⁵⁶. Ook leken gelovigen kunnen in bepaalde kerkelijke ambten worden benoemd, die diocesane bisschoppen in hun bisdommen hebben ingesteld⁵⁷. Welnu, de pastoraal werker is een ambt in kerkrechtelijke zin.

De erkenning van de pastoraal werker als een kerkelijk ambt betekent, dat (ten eerste) de pastoraal werker een publieke kerkelijke functie vervult, dat (ten tweede) de duurzaamheid van de functie wordt erkend en geregeld en dat (ten derde) het kerkjuridische kader van de functie wordt gegeven.

---

⁵⁴ Beleidsnota “Meewerken in het pastoraat”, *Kerkelijke Documentatie* 121, 27(1999), 350.

⁵⁵ *Een kerkelijk ambt is elke taak krachtens hetzij goddelijke hetzij kerkelijke ordening duurzaam ingesteld, uit te oefenen tot een geestelijk doel*, aldus can. 145, *CIC*\1983.

⁵⁶ *Cann.* 145-196, *CIC*\1983.

⁵⁷ *Cann.* 228, § 1, 145, § 2, *CIC*\1983.

8. Maar de pastoraal werker is op basis van een arbeidsovereenkomst werkzaam

Het kerkelijk ambtsrecht regelt weliswaar de duurzaamheid van een taak, maar niet de bezoldiging en de daarmee verbonden sociale zekerheid bij ziekte, invaliditeit en ouderdom. Voor de bezoldiging en de zorg voor de sociale zekerheid van leken gelovigen in tijdelijke of vaste dienst verwijst het kerkelijk wetboek naar het plaatselijk vigerend burgerlijk recht⁵⁸. Aangezien de arbeidsovereenkomst zowel in de bezoldiging als in de sociale zekerheid voorziet, is voor de pastoraal werker deze rechtsvorm gekozen.

Het uitgangspunt is, dat de pastoraal werker de arbeidsovereenkomst met een parochie sluit. Maar het is ook mogelijk, dat de arbeidsovereenkomst met een andere kerkelijke instelling, zoals een dekenaat of een kerkelijke interparochiële vereniging, wordt gesloten.

Voor de arbeidsovereenkomst geldt het rechtspositiereglement voor pastoraal werkers, dat op bisdomniveau is vastgesteld en dat voor pastoraal werkers werkzaam binnen een kerkelijke instelling geldt⁵⁹. Deze regeling stamt uit 1984 en is daarna meerdere malen bijgesteld⁶⁰. Rekening houdend met het burgerlijk en kerkelijk recht regelt het rechtspositiereglement naast de verhouding werkgever/werknemer ook de positie van de bisschop.

De positie van de bisschop blijkt uit een aantal bevoegdheden. Zo kan een parochie niet op eigen gezag een pastoraal werker aanstellen, maar heeft daarvoor een voorafgaande machtiging van de bisschop⁶¹. Op deze wijze kan voorafgaand op bisdomniveau worden getoetst of het opportuun is om een pastoraal werker te benoemen en of er afdoende financiële middelen voor handen zijn om de pastoraal werker te bekostigen. De pastoraal werker wordt op grond van een bisschoppelijke zending in het parochiepastoraat aangesteld, op basis waarvan de pastoraal werker en de parochie de arbeidsovereenkomst sluiten. Het parochiebestuur is als werkgever gehouden de eigen verantwoordelijkheid, die de pastoraal werker aan de bisschoppelijke zending ontleend, te erkennen en te respecteren. Het parochiebestuur dient de pastoraal werker in de gelegenheid te stellen om overeenkomstig de bisschoppelijke zending te kunnen functioneren en dient met het kerkelijk recht en de bisschoppelijke

---

⁵⁸ Can. 230, § 2, *CIC\1983*.

⁵⁹ Voor pastoraal werkers aangesteld bij andere instellingen (zoals bij zorginstellingen, justitie of defensie) gelden aparte rechtspositieregelingen, die hier verder buiten beschouwing blijven.

⁶⁰ Dit rechtspositiereglement geldt voor de pastoraal werkers binnen de bisdommen Breda, Groningen-Leeuwarden, Haarlem, 's-Hertogenbosch, Rotterdam en Utrecht.

⁶¹ Art. 54, lid 1, *Algemeen Reglement voor het Bestuur van een Parochie* (2006).

voorschriften ten aanzien van de functie rekening te houden⁶². De bevoegdheden van het parochiebestuur liggen derhalve vooral in de voorwaardenscheppende sfeer. Het parochiebestuur kan een pastoraal werker alleen met bisschoppelijk goedkeuring schorsen of op non-actief stellen⁶³. Ook voor de beëindiging van de arbeidsovereenkomst met wederzijds goedvinden, door eenzijdige opzegging en bij ontslag om dringende redenen is de bisschop voor overleg en ter goedkeuring betrokken⁶⁴. Tenslotte kan de diocesane bisschop de aan de arbeidsovereenkomst verleende goedkeuring intrekken, waardoor de arbeidsovereenkomst eindigt. De intrekking is met materiële en procedurele waarborgen omkleed⁶⁵. Van intrekking van de goedkeuring is sprake, wanneer de bisschop de bisschoppelijk zending intrekt.

Op deze wijze wordt in de arbeidsovereenkomst het kerkelijk karakter ervan geregeld en met name de eigen positie van de diocesane bisschop gewaarborgd, die het kerkelijk recht regelt. Daarmee bevindt de arbeidsovereenkomst zich op het snijvlak van kerkelijk en burgerlijk recht.

9. Slot

Tot aan de vooravond van het Tweede Vaticaans concilie wordt het pastoraat binnen de rooms-katholieke kerk alleen door bisschoppen en priesters vervuld. Het concilie besluit om het diaconaat als een zelfstandige gewijde bediening opnieuw in te stellen en stelde dit ook voor gehuwde mannen open. Daarnaast wordt het ook mogelijk gemaakt, dat leken gelovigen in een pastorale functie nauw verbonden met de gewijde bedienaren in pastoraat meewerken. Op deze wijze wordt aan het pastoraat van de rooms-katholieke kerk in een verscheidenheid van bedieningen en functies gestalte gegeven en zijn zowel (ongehuwde als gehuwde) mannen en (ongehuwde als gehuwde) vrouwen in het pastoraat werkzaam.

De functie van pastoraal werker staat los van de gewijde bedienaren en daarmee los van het gewijde ambt. Zij maakt evenmin als lekenbediening deel uit van de klerikale carrière. Maar dit staat de ontwikkeling van de functie van pastoraal werker niet in de weg. Als bijbels referentiepunt wordt gewezen op de medewerk(st)ers van de apostelen.

Het kerkelijk beleid is enerzijds gericht op de ontwikkeling van de pastoraal werker tot een zelfstandige kerkelijke functie en anderzijds op het voorkomen, dat door de inzet van pastoraal werkers de eigenheid van het gewijde ambt vervaagt. Dit heeft gevolgen voor de pastorale taken en

---

⁶² Art. 3, lid 1 en 2, *Rechtspositiereglement voor pastoraal werkers* (2007).

⁶³ Artt. 13, lid 1; 14, lid 1, *Rechtspositiereglement voor pastoraal werkers* (2007).

⁶⁴ Art. 11, lid 7, 12, aanhef en sub a, *Rechtspositiereglement voor pastoraal werkers* (2007).

⁶⁵ Art. 11, lid 1, *Rechtspositiereglement voor pastoraal werkers* (2007).

de uitoefening ervan door pastoraal werkers, zoals terzake van de eucharistische preekbevoegdheid en het leiden van woord- en communievieringen blijkt.

De waarde en de blijvende waarde van de pastoraal werker is gebleken. Dit komt op kerkrechtelijk niveau tot uitdrukking, doordat de pastoraal werker in kerkrechtelijk zin een kerkelijk ambt vervuld.

Dr. mr. A. (Ton) P.H. Meijers (1955) is als Universitair Hoofddocent Canoniek Recht verbonden aan de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg.